

Lode Roelandt

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1971

Lode Roelandt (pseudoniem van Jos H. van Droogenbroeck, 1902-1977) deserteerde na drie weken militaire dienst en vluchtte naar Parijs, waar hij zijn geestelijke thuis vond. Hij raakte bevriend met Franse schrijvers als Henri Barbusse, Romain Rolland, Paul Léautaud en François Mauriac en was in de 6 à 7 jaar dat hij in Frankrijk verbleef onder meer medewerker van de krant L'Oeuvre. In de jaren dertig vertaalde hij eerst uit en later ook in het Frans. Hij werd dé Multatuli-vertaler, maar vertaalde bijvoorbeeld ook de volledige correspondentie van Vincent van Gogh. Ook publiceerde hij zijn Parijse herinneringen in de Brusselse krant Le Soir. Na de oorlog schreef hij over Franse literatuur en kunst in het Gentse dagblad Vooruit. Tot zijn omvangrijke vertaaloeuvre behoren verder Albert Helman, Mon singe pleure, Harry Mulisch, Qu'arrive-t-il au sergent Masuro?, Simon Vestdijk, Le passage en Les voyageurs, Louis Paul Boon, Menuet, Jan Wolkers, Les délices de Turquie. Bij zijn dood liet hij nog ongepubliceerde vertalingen na van Willem Elsschot, Lijmen (Entourloupettes) en Jan Wolkers, Terug naar Oegstgeest (Retour à Oegstgeest).

Dankwoord bij de aanvaarding van de Martinus Nijhoffprijs 1971

Toen ik, bijna veertig jaar geleden, mijn eerste Multatuli-vertaling aanpakte, zou ik ongelovig geglimlacht hebben indien men mij voorspeld had dat ik op mijn oude dag hier voor u zou staan om het Prins Bernhard Fonds en de jury mijn zeer hartelijke dank te betuigen voor de grote eer die ze mijn bewijzen door mijn Franse vertaling van *Max Havelaar* de Martinus Nijhoffprijs waardig te achten.

Ik zou mijn plicht niet vervullen indien ik ook geen woord van dank richtte tot de Stichting voor Vertalingen, door wier toedoen die uitgave mede tot stand is gekomen.

Ik zal niet ontkennen dat de brief waarin mij gevraagd werd of ik bereid was deze onderscheiding te aanvaarden mij aangenaam verraste en tevens deed schrikken, want ik was er allerm minst op bedacht dat ik voor die eer in aanmerking zou komen.

Uit de lezing van de dankwoorden die werden uitgesproken door de vorige laureaten, is mij gebleken dat nagenoeg alles gezegd is over de moeilijkheden die een vertaler moet overwinnen, en ook over de verwachtingen die men terecht in hem stelt. Per slot van rekening komt het er voor hem op aan het Italiaanse gezegde 'traduttore traditore' in de mate van het mogelijke in het ongelijk te stellen.

Wellicht zal het u interesseren, meer dan naar herhalingen te luisteren, het een en ander te vernemen over Multatuli's onbekendheid in Frankrijk, alsook over de pogingen die gedaan werden en worden om zijn werk onder het bereik van het Franstalige publiek te brengen. Terloops gezegd, Multatuli deelt dat onverdiende lot met tal van Nederlandse auteurs die, evenals hij, in andere landen bekend zijn en gewaardeerd worden. Het is nu eenmaal een feit dat de Franse uitgevers tot voor korte tijd blijk gaven van zeer weinig belangstelling voor de Nederlandse literatuur. Gelukkig is er een verandering ten goede ingetreden dank zij de doorzettende activiteit van de Stichting voor Vertalingen.

Wat Multatuli betreft, de uitgave van *Max Havelaar* was indertijd op een mislukking uitgelopen.

In 1901 gaf uw landgenoot Alexander Cohen bij de Mercure de France een bundel *Pages choisies* uit, met een voorwoord van de beroemde Anatole France die Multatuli 'de Nederlandse Voltaire' noemde. De oplage was echter beperkt en het boek werd niet herdrukt. Waarom weet ik niet. Misschien omdat de samensteller er zich niet meer voor interesseerde, daar hij intussen de autoritaire theorieën van de royalisten Charles Maurras en Léon Daudet was gaan aankleven.

Verder werd in de loop der jaren een vijftiental artikelen aan Multatuli gewijd, onder anderen door Léon Bazalgette, Léon Treich, Augustin Habaru en Henry Poulaille.

Dat was alles.

Henry Poulaille, die dweept met het weinige dat hij van Multatuli kende, liet niet af aan te dringen en mij te verzekeren dat het moest en zou gaan. Natuurlijk werd

ik ook sterk aangespoord door de Vlaamse Multatuli-kenner wijlen dr. Julius Pée, aan wie ik met ontroering en verering terugdenk.

In verstandhouding met Alzir Hella, die een voet in huis had bij de voornaamste Parijse kranten en tijdschriften, vertaalde ik *Saïdjah en Adinda* en de negen *Legenden van gezag*. Die vertalingen verschenen in een Parijse krant. La Revue Belge nam *Saïdjah en Adinda* op. René Poirier en Henry Poulaille verleenden het verhaal een plaats in hun lijvige bundel *80 contes de tous les temps et de tous les pays*.

Het resultaat van de proef was bemoedigend en er werd besloten dat ik een bundel *Pages choisies de Multatuli* zou samenstellen.

Poulaille zou een voorwoord schrijven, en Julius Pée een inleiding.

Het voorwoord was nogal uitdagend. Bij voorbeeld, Poulaille schamperde dat het Franse publiek zich ten onrechte letterlijk van alles op de hoogte waant. Ten onrechte, aangezien het een der grootste figuren uit de Europese literatuur niet kende, die meesterstukjes als *Saïdjah en Adinda* en de *Kruissprook* op zijn naam had. Verder wees hij erop dat Cohens keus in de eerste plaats bedoeld was als specimen van Multatuli's meesterschap van de pen, terwijl de mijne, ruimer van opvatting en levendiger, toeliet zich een denkbeeld te vormen van Multatuli's veelzijdigheid als schrijver en denker.

Het boek verscheen een jaar voor de oorlog. Een der eerste brieven die ik in verband met die uitgave ontving, was van Alexander Cohen. Hij schreef mij dat er zijns inziens te veel afgebroken werd door en sinds Multatuli, en dat hij zich af en toe inspande om de aangebrachte schade enigermate te herstellen.

Daarentegen ontving ik ook aanmoedigingen, onder anderen van de dochter van Emile Zola, van de neger-schrijver René Maran, wiens in 1922 met de Prix Goncourt bekroonde koloniale roman *Batouala* een storm had ontketend in Frankrijk, van Romain Rolland, van Edvard Beneš aan wie ik, op verzoek van Romain Rolland, een exemplaar had gezonden naar Londen. Deze schreef mij dat hij Multatuli reeds kende uit vertalingen in het Tsjechisch en dat hij sinds lang een bewonderaar van die grote schrijver was.

Is het mij toegelaten hier een anekdote in te lassen? Na de bevrijding leerde ik de befaamde en gevreesde kankeraar Paul Léautaud kennen en schonk hem een van de twee exemplaren die nog in mijn bezit waren. Enige tijd later vroeg ik hem hoe hij over Multatuli dacht.

Hij keek mij aan over de rand van zijn ouderwets brilletje en gromde met zijn karakteristiek gegrinnik: 'Mijn aap verslindt letterlijk goede en ongenietbare boeken zonder onderscheid. Ik heb Multatuli buiten het bereik van dat beest opgeborgen.'

Intussen was er een Parijse uitgever gevonden die er iets voor voelde een bekorte uitgave van *Max Havelaar*, althans de gedeelten betreffende Batavus Droogstoppel, op de boekenmarkt te brengen.

De gebeurtenissen hebben dat plan verrijdeld. Die bekorte vertaling verscheen in 1942 te Brussel.

Na de oorlog heb ik de ontbrekende passussen vertaald in opdracht van de Stichting voor Vertalingen, die de uitgave van de volledige *Max Havelaar* heeft weten te bewerkstelligen.

Alweer met de ruggensteun van de Stichting worden thans pogingen gedaan om een zeer uitgebreide Multatuli-bloemlezing onder te brengen in Frankrijk. Ik heb goede hoop dat het zal lukken. In elk geval staat het nagenoeg vast dat de reeds vertaalde fragmenten zullen verschijnen.

Poulaille betreurde in het eerder bedoelde voorwoord dat de volledige werken van een geniale schrijver als Multatuli buiten het bereik van het Franstalige publiek gebleven waren. Misschien was de poging die voor de oorlog gedaan werd een stap in de goede richting. Het is immers ondenkbaar dat Multatuli eeuwig onbekend zal blijven in Frankrijk. Ik zou overgelukkig zijn indien mijn bescheiden werk iets mocht bijdragen om hem de deur te openen.

Om te besluiten dank ik het Prins Bernhard Fonds en de jury nogmaals voor de eer, die mij heden te beurt valt. Ook de Stichting voor Vertalingen, die mij haar bijstand niet onthoudt. En ten slotte, Henry Poulaille en nog andere Franse vrienden die mij met raad en daad helpen zoveel ze kunnen.